

1968 – אחריות מפקדים באימונים בראי פרשת התול"ר

מאת: סרן דניאל צ'מסי, יועץ משפטי למנהלת התרגילים המטכ"לית, בית הספר למשפט צבאי

בספטמבר 1967 נהרג חייל כתוצאה מפליטת פגז במהלך אימון. מפקדיו של החייל הועמדו לדין בגין אחריותם על האירוע. במסגרת ההליכים המשפטיים נידון בהרחבה נושא האחריות הפיקודית.

רקע עובדתי

בשנת 1968, בין השאר על רקע תוצאות מלחמת ששת הימים ומלחמת ההתשה, הרחיב צה"ל את פעילותו המבצעית בגזרות השונות, ובהתאם התרחבו האימונים, לצורך שיפור הכשירות והמוכנות העתידית של צה"ל למצבי חירום.

ביום שני, ה-18 בספטמבר 1967, בשעות הערב, נערך אימון ירי באחד מגדודי צה"ל. באימון השתתפה גם מחלקה ייעודית המתמחה בהפעלת כלי ירי מסוג תול"ר (תותח ללא רתע, שנישא על גבי כלי רכב גלגליים). במהלך האימון, אחד מחיילי המחלקה טען את התותח וניסה לנצור אותו ללא הצלחה. לכן, החל החייל לטפל בתותח על מנת למצוא את מקור הבעיה. כאשר מפקד הצוות הבחין במתרחש, הוא מיהר לעמדת התותח והזיז את החייל, אך באיחור – מהתותח נורה פגז והחייל שעמד באזור הרשף, נפגע ונהרג בו במקום.

רכב תול"ר בשנת 1967 (ללא קשר לתאונה בפרשתנו; צילום: ארכיון צה"ל)

ההליך המשפטי

התביעה הצבאית הגישה כתבי אישום נגד מפקד הגדוד, מפקד הפלוגה ומפקד המחלקה. למפקדים יוחסו עבירות של התרשלות במילוי התפקיד ואי קיום ההוראות המחייבות בצבא.

בכתבי האישום הועלו שלוש טענות. הראשונה, כי לא מינו קציני בטיחות להפעלת קני הירי. השנייה, כי הציבו את החייל המנוח בצוות התותחים מבלי שעבר אימון מספיק, והשלישית, כי החיילים לא תודרכו בנקיטת אמצעי זהירות טרם האימון וכי לא ניתנה התייחסות לסירוב מפקד הצוות לצרף אליו את החייל המנוח לאור היעדר הכשרתו המספקת בהפעלת התותח.

בית הדין הצבאי המחוזי ניתח בפסק דינו את כלל הראיות שהובאו בפניו וזיכה את שלושת הגורמים הפיקודיים מכל אחת מהאשמות שיוחסה כלפיהם. באשר לטענה הראשונה, קבע בית הדין כי אכן מונו קציני בטיחות לאימון, אשר בנוסף גם נטלו בו חלק כמתורגלים. זאת, על פי הפקודות המחייבות בצבא. באשר לטענה השנייה, נקבע כי החייל המנוח אכן הוסמך לאיש צוות התותחים, זאת על סמך תעודה שהוגשה לבית הדין בעניין. באשר לטענה השלישית, נקבע כי התביעה הצבאית הראשית לא הוכיחה את טענתה לאור סירובם של העדים מטעמה לענות על השאלות שהוצגו להם. בית הדין גם לא קיבל את בקשתה של התביעה להכריז על העדים מטעמה שלא שיתפו פעולה כ"עדים עוינים".

התביעה הצבאית הראשית לא השלימה עם הכרעת הדין והגישה ערעור כנגד זיכויים של הנאשמים לבית הדין הצבאי הראשי לערעורים. טענותיה של התביעה התרכזו בשלושת הטענות שנדונו בפסק הדין הקודם, אשר לדעתה לא ניתנה עליהם תשובה מספקת: הראשונה, כי קציני הבטיחות שמונו לאימון היו צריכים להתמנות במיוחד ובמפורש לכך ואסור עליהם היה לפעול באימון גם כמתורגלים. השנייה, כי למרות שהוצגה תעודה לפיה החייל המנוח הוסמך לשמש כמפעיל התותח, עדיין לא הוכח כי עבר אימון מספק, מה שמוריד מערכה של תעודה זו. השלישית, נוגעת לסירוב בית הדין להכריז על העדים שהובאו מטעם התביעה ושלא שיתפו פעולה כ"עדים עוינים".

בית הדין הצבאי לערעורים דחה בפסק דין מנומק את הערעור והשאיר את זיכוי הנאשמים על כנו. באשר לטענות התביעה, התייחס בית הדין לכל אחת מהן בפני עצמה: באשר לטענה הראשונה, בית הדין ציין כי פקודות הצבא בעניין לא מציינות באופן מפורש כי יש למנות קצין בטיחות נפרד לאימון. באשר לטענה השנייה, נקבע כי התביעה לא הוכיחה שהכשרה שהחייל המנוח עבר בפועל לא הייתה מספקת. באשר לטענה השלישית, נקבע כי החלטת בית הדין האזורי הייתה נכונה, שכן התביעה הסתמכה רק על כך שעדיה לא ענו לשאלותיה כפי שציפתה, אך לא הוכיחה כי הם אכן היו "עוינים" לה.

חשיבות הפרשה

תאונת האימונים שסוקרה במאמר זה מלמדת כי גם בזמנים קודמים, בשלהי שנות ה-60, ניתנה חשיבות לנושא אחריותם המשפטית של המפקדים בצה"ל, ולהבדלים ברמת האחריות, המיוחסת לכל דרג שהוא. במקרה זה ניתן לראות כי הועמדו לדין גורמים במעלה השרשרת הפיקודית של החייל המנוח. יחד עם זאת ובסופו של יום, מצאו השופטים כי אחריותם המשפטית של המפקדים לתוצאות הטרגיות של האירוע לא הוכחה ברמה הנדרשת בפלילים. כל אלו, מקנים עומק היסטורי

נוסף לעיסוק בעניין אחריותם המשפטית של המפקדים בצבא, ומשקפים את הזהירות בה מטפלים גורמי התביעה הצבאית ובתי הדין הצבאיים בהליכים הנוגעים לאחריות מפקדים.

היבט נוסף שניתן ללמוד מפרשה זו, הוא חשיבות הכלים המשלימים לאכיפה פלילית – מכלי הלימוד והפקת הלקחים ועד לכלים הפיקודיים להטלת סנקציות פיקודיות ומנהליות, דוגמת הדין המשמעתי והנזיפה הפיקודית. לעיתים – אלו יהיו הכלים שיישמו ויביאו לשינוי, חלף העמדה לדין פלילי.

מדוע בחרתי בנושא?

כחלק מתפקידי בבית הספר למשפט צבאי, אני מעביר לעיתים הכשרות הנוגעות לנושא אחריותם של המפקדים בצה"ל. במסגרת זו, אני מקיים שיח עם מפקדים מתחומי עיסוק שונים בצבא בכל הנוגע לאחריותם כלפי פיקודיהם. תאונת האימונים אשר סוקרה במאמר זה משמשת מקרה נוסף ללימוד היסטורי של הנושא ולחיזוק הידע בקרב מפקדים שונים העוסקים בתחום הבטיחות, על מורכבותו הרבה.

